

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет соціально-гуманітарних наук

Кафедра філософії

УДК 1.12

Бакалаврська робота

**«ФЕНОМЕН ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ НА ПРИКЛАДІ
ТВОРЧОСТІ ЖАНА БОДРІЯРА»**

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність: 033 Філософія

Шамрицький Роман Максимович

4 курс

ФІЛБ-1-21-4.0д

Науковий керівник

Стадник Микола Миколайович,

доктор філософських наук,

професор

Київ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ФІЛОСОФІЇ ЖАНА БОДРІЯРА.....	7
1.1. Симулякри та симуляції в філософському вимірі.....	7-10
1.2. Методологія дослідження.....	10-11
Висновки до розділу.....	11-12
РОЗДІЛ II. ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ПОСТМОДЕРНУ.....	13
2.1. Постмодерн – як нинішня «об'єктивна» реальність.....	13-17
2.2. Концептуалізація кризи постмодерну.....	18-22
Висновки до розділу.....	22-23
РОЗДІЛ III. КОНЦЕПТ СИМУЛЯКРА В ФІЛОСОФІЇ ЖАНА БОДРІЯРА.....	24
3.1. Філософія Ж. Бодріяра в постмодерному дискурсі.....	24-28
3.2. Симулякр Ж. Бодріяра як репрезентація нової соціальної реальності.....	29-34
Висновки до розділу.....	34-35
ВИСНОВКИ.....	36-40
Список використаних джерел	41-44

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в суспільстві тісно пов'язані із загальноцивілізаційними вимірами соціального буття, спостереження за сучасним соціальним процесом дає можливість наочно виокремлювати особливості соціального буття. А тому, детермінування філософії постмодерну постає вагомим чинником соціального розвитку. У визначеному контексті особливої уваги в означеному вимірі набувають філософські роздуми Ж. Бодріяра, і ця робота спрямована на переосмислення тенденцій розвитку постмодерну.

Актуальність теми дослідження. Дане дослідження присвячено філософії Жана Бодріяра яка репрезентує симулякри постмодерну, що сутнісно видозмінило сучасну філософію. Роботи Бодріяра актуалізують проблематику буття в сучасній філософії, мистецтві, літературі та культурі нинішньої епохи.

Сучасна культурна парадигма виступає фундаментом для аналізу особливостей розвитку. Постмодернові тенденції в соціальному процесі мали вияви в пізні періоди суспільного буття. Але сутнісне їх виокремлення відбулося лише на початку ХХ століття. Це зумовлено тим, що сучасний соціальний простір дедалі більше формується цифровими технологіями, засобами масової комунікації та інформацією щодо сконструйованої реальності, що ставить фундаментальні питання автентичності соціального вияву досвіду, ідентичності та взаємодії. А тому, соціальні процеси які мають місце в нашому часі, відкривають нові можливості щодо переосмислення людини та вияву форм її буття.

Широке використання поняття «Постмодернізм» відзначається на початку 10-х років ХХ століття. В академічному середовищі найбільш раннє вживання постмодернізму відбулося у 1914 році, в роботі Рудольфа Панвіца «криза європейської культури» [16, с. 64].

Протягом наступних десятиліть і особливо в період другої половини ХХ століття, постмодерн вивчався багатьма відомими представниками західної філософії. Зокрема його досліджували: Жан-Франсуа Ліотар, Жак Дерріда,

Мішель Фуко та ін. А в українській філософській традиції досліджували питання постмодерна: Олександрова Олена Станіславівна, Горбань Олександр Володимирович, Ломачинська Ірина Миколаївна, Юрій Іванович Ковбасенко та ін.

По мірі того як люди переміщаються в ландшафті соціальної гіперреальності, де репрезентації замінюють і навіть передують реальному буттю, відмінність між реальністю та вигадкою стає все більш розмитою. А тому, актуалізуються дослідження ролі симулякрів і симуляцій у формуванні соціального простору, та їх впливу на людську поведінку, культурне сприйняття й суспільні структури. У міру того, як ми зорієнтуємося в цій «заплутаній» концептуальній «території» й подолаємо концептуальний «ландшафт», наша увага змістилася на сферу ідей, «живих виступів» і «симбіотичного зв'язку», який вони створюють із філософією симулякрів. Комплекс взаємопов'язаних між собою поглядів, які утворюють єдине уявлення про симулякр, показує, що він має відношення до самих основ людського сприйняття щодо формування понятійних моделей, що мають різні за змістом філософсько-теоретичні осередки і формують певне уявлення про людину, творчість та історичний процес.

Об'єктом дипломної роботи є філософія постмодерну в творчості Жана Бодрієра.

Предметом дипломної роботи є репрезентація симулякрів як феномену постмодерну в філософії Ж. Бодрієра.

Метою роботи є філософський аналіз концепції симулякрів представника французького постмодерну Жана Бодрієра. Відповідно до вищезазначеної мети дослідження необхідно виконати наступні завдання:

- дослідити історико-філософські передумови формування концепції симулякра;
- виявити теоретичні основи симулякрів як втілення постмодерністських тенденцій у сучасному суспільстві;

- проаналізувати інтерпретацію симулякрів в концепції Ж. Бодріяра;
- визначити характер впливу симулякрів на сучасний соціальний простір.

Центральна гіпотеза цього дослідження полягає в тому, що в сучасному суспільстві симулякри та симуляції дедалі більше формують соціальне середовище, що призводить до спотворення соціального процесу, гіперреальності, де традиційне уявлення про істину, автентичність та ідентичність дестабілізуються. У результаті індивіди з яких складаються суспільства взаємодіють з реальністю через шари сконструйованих значень, а не через прямий досвід.

Значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що окремі аспекти дослідження можуть бути застосовані у дискусійних гуртках філософських факультетів і для вдосконалення курсів з історії філософії і соціальної філософії.

Дослідження сприяє науковому дискурсу про постмодернізм, формування соціальних вчень та медіа-досліджень шляхом вдосконалення розуміння симулякрів та моделювання в епоху цифрових технологій.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Основні теоретико-методологічні положення роботи обговорювалися на кафедрі філософії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доповідалися на 2 всеукраїнських наукових конференціях, зокрема:

Шамрицький Р. Київські філософські студії – 2025: Матеріали наукової конференції. Київ, 16 травня 2025 р. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025. С. ?-?.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (45 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи становить 45 сторінок.

Ключові терміни: симулякр, симуляція, гіперреальність, споживання, постмодерн, постмодернізм, соціум.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ФІЛОСОФІЇ ЖАНА БОДРІЯРА

1.1 Симулякри та симуляції в філософському вимірі.

Співіснування понятійних категорій «симулякр» та «симуляція» є одним з ключових у постмодерністській філософській парадигмі. Видатний французький філософ, соціолог і публіцист Жан Бодріяр, спираючись на ідеї своїх попередників, першим переніс ці категорії на соціокультурний вимір та запровадив широкий спектр явищ: від філософських проблем сучасної свідомості до політики й літератури.

Широке вживання терміну відбулося завдяки діяльності філософа-постструктураліста й літературного теоретика Жана-Франсуа Ліотара. Він стверджував, що «метанаративи», які претендують на максимально широке пояснення всього навколишнього світу, більше не є життєздатними у постмодерністському світі. Постмодернізм, для нього, визначається фрагментацією знань та запереченням універсальних, всеохоплюючих істин [11, с. 2-7].

Інші представники французької філософії такі як Жак Дерріда та Мішель Фуко розглядали можливість пізнання і того, як «знання» існують і утворюється в еру постмодернізму. Дерріда, стверджував, що мова за своєю суттю нестабільна, а семантичне значення завжди змінюється в залежності від контексту. Фуко зосередився на взаємозв'язку між владою й знанням, стверджуючі, що те, що прийнято вважати «істиною», завжди формується структурами влади. Він також проаналізував, як історичні інституції, такі як в'язниці, психіатричні лікарні та навіть науки, є частиною ширших систем контролю і нормалізації [22, с. 37-39].

У вітчизняній філософській думці постмодернізм проявляє себе порівняно пізно. Дослідження щодо цього напряму у філософській думці найчастіше зосереджені на їх впливі в рамках культурних, соціальних та освітніх трансформацій. Зокрема, в Київському столичному університеті імені

Бориса Грінченка, професор О. В. Горбань, характеризуючи ознаки постмодерну, зазначив що – це рефлексивність та мозаїчність, при яких відбувається переплетення та взаємовплив інституційних змін й особистісних трансформацій [45, с. 125]. Окремі дослідники розглядають проблематику постмодерну не безпосередньо, а торкаючись аспектів соціуму в його умовах. Так, Ломачинська І. М. аналізує концепції інформаційної культури в контексті сучасного інформаційного суспільства з акцентом як на її трансформаційному потенціалі, так і на пов'язаних з ним ризиках, особливо в епоху глобалізації та цифрових технологій [40, с. 34-35].

З іншого боку, американські представники постмодерну такі як Річард Рорті та Джудіт Батлер. У своїх працях, вони здійснюють пошук об'єктивної істини та обирають більш прагматичний підхід, розглядаючи природу людини та її місце в умовах постмодерного суспільства. Зокрема, Рорті стверджував, що знання залежить від соціального та історичного контексту, і не є відображенням глибшої, об'єктивної реальності. Для нього істина є «продуктом мови та консенсусу», а не одкровенням [43, с. 44]. У свою чергу Батлер стверджувала, що в постмодерні навіть безумовні характеристики людини набувають амбівалентну природу. Вчена позначає гендер – як не «вроджена ознаку, а дія – щось, до того що ми робимо», й не те чим ми є. Цим виокремлюючи плинність та конструктивну природу гендеру.

Один із найвизначніших філософів останніх ста років Жан Бодріяр пропонує концептуальне обґрунтування соціальних процесів і викликів щодо особливостей розвитку сучасної культури, науки, техніки й людського сприйняття та діяльності. У картині філософської думки Бодрієра симулякри постають як «загадкові явища», які являють собою відхід від традиційних уявлень про реальність, репрезентацію та автентичність. Проходячи цією «заплутаною теоретичною ідеологемою», ми спрямували увагу на світ концептів, «живих виступів» і симбіотичного зв'язку, який вони створюють із філософією симулякрів. Комплекс взаємопов'язаних між собою поглядів, які утворюють єдине уявлення про симулякр, показує, що має відношення до

основ людського сприйняття, понятійних моделей, та має різні за змістом філософсько-теоретичні підстави які надають уявлення про людину, творчість та історичний процес [46].

Щоб забезпечити концептуальну ясність, використовуються терміни й визначення, які стають основою теоретичного дослідження та дозволять виокремити симулякри які моделюють або створюють вторинний соціальний простір [1, с. 25, 35]. Перш за все, симулякр, як ключовий термін постмодерністської філософії в цілому та філософії Жана Бодрієра, зокрема, означає, копію того, чого насправді не існує. В сутності це представлення або імітація концепцій, речей реальності, які не мають оригінального втілення, тобто це копія, яка більше не має оригіналу. В такому розумінні симулякр перебуває у процесі постійній дуплікації як імітація певної реальної речі, ситуації чи соціального процесу. Симулякр є найменшою одиницею симуляції [1, с. 155]. Таким чином, симуляція шляхом залучення реального досвіду є актом конструювання та переживання реальності. Він або замінюється, або має місце до того, як виникає досвід, що, у свою чергу, створює гіперреальність, як такий стан, де реальність була витіснена складною мережею знаків і образів до тої міри, що сприймаються як «справжніші», ніж реальні. Отже, сукупність симулякрів накопичуючись створюють той різновид простору, в якому імітуються різні за формою і змістом відносини між суспільними спільнотами та індивідуумами. Вони мають певну суспільну поведінку, що є аналогом соціального простору [1, с. 31].

Але в умовах гіперреальності відрізнити дійсний соціальний простір як область взаємодій; відносини та структури, які присутні в суспільстві та які формуються засобами масової інформації, культурою та технологіями, стає проблематично [1, с. 93]. На основі досвіду опосередкованої реальності та культурних уявлень колізії різних імітацій приводять до встановлення індивідуальної та колективної ідентичності. Подібна опосередкована реальність – це стан, у якому сприйняття та досвід формуються через медіарепрезентації, а не через прямі зіткнення з реальним буттям.

В цьому процесі семіотика відповідає за функціональне вивчення знаків, символів і створення смислів, це дозволяє нам теоретизувати процес «виробництва» та «використання реальності» в симульованих середовищах. Отже, на базі означеного можна надати постмодернізму декілька розумінь: постмодернізм – це парадигма філософії й культури, яка містить піронізм щодо виокремлених великих наративів, як-от ідея прогресу епохи Просвітництва чи теорія історії марксизму; постмодернізм – це інтелектуальний й культурний рух, який заперечує багато припущень та принципів модернізму, ставить під сумнів традиційні уявлення про мистецтво, літературу, філософію, історію й соціальні структури; постмодернізм – це напрямок сучасної філософії, мистецтва і науки притаманний епосі, яка наступила слідом за модерном, є запереченням і подоланням його догм й норм.

1.2. Методологія дослідження

Методологічною основою цієї роботи стали загальнонаукові та спеціальні філософські методи, зокрема: метод системності - використано як інструмент організації та класифікації елементів постмодерну на основі їх взаємозв'язків, структур або еволюційного розвитку. Він включає виявлення, опис і впорядкування компонентів симуляції у цілісну систему, використовуючи систематизацію категорій симулякрів, щодо шаблонів або ієрархії, класифікації об'єктів чи понять, їх розуміння взаємозв'язків.

Структурно-функціональний аналіз дав можливість виокремити системну сукупність симулякрів аналізуючи їх через індивідуальні структурні компоненти кожного з них, взаємодії та основні елементи. Зосереджуючись на взаємозв'язках між елементами всередині системи, цей підхід дозволив виявити способи, якими симулякр функціонує. В основі аналізу покладена ідея, що кожен компонент симулякрів виконує певну роль (функцію), яка сприяє загальному функціонуванню структури. Цей метод використовується для вивчення того, як такі симулякри функціонують в межах соціального порядку, в умовах постмодернізму.

Метод синтезу забезпечив поєднання різних ідей, знахідок або елементів у нове, узгоджене ціле. Він виходить за рамки простого узагальнення частин – активно інтегрує їх для формування нових ідей, теорій або систем. В рамках цього дослідження після аналізу окремих аспектів проблеми або перетину інформаційних даних синтез допомагає сформувати репрезентативний висновок.

Метод узагальнення забезпечив отримання широких висновків із конкретних спостережень або даних шляхом абстрагування симулятивних шаблонів й принципів, з метою визначення тенденцій або правил, що застосовуються до широкого контексту дослідження. Дотримуючись інструментарію узагальнення перехід від конкретного до загального дозволив здійснити певний прогноз.

В дослідження використано герменевтичний метод, який допомагає інтерпретувати симулякр у сучасних культурних і теоретичних контекстах.

Висновки до розділу

Понятійний апарат і методологічна основа, забезпечують комплексне дослідження для аналізу симулякрів і симуляцій у філософському контексті. Визначаючи ключові терміни і розміщуючи їх у певній послідовності постмодерністської думки, встановлюється відносна взаємодія із практиками «опосередкованого досвіду» щодо конструювання ідентичності в сучасному суспільстві.

Обраний методологічний інструментарій дає змогу проводити багатоаспектне дослідження. Систематика організовує концептуальний ландшафт, структурно-функціональний аналіз розкриває ролі та відносини в соціальних системах, синтез дозволяє задіяти інтегративне мислення, узагальнення підтримує відповідне теоретичне осмислення, а герменевтика забезпечує глибину розуміння культурного й символічного значення.

В стадійності означені методи використані для дослідження того, як симулякри та моделювання не лише відображають, але й активно створюють

соціальні реалії. За допомогою цього підходу дослідження має на меті виявити механізми, за допомогою яких опосередковані репрезентації формують ідентичність, досвід і культурне споживання в гіперреальних просторах постмодерного суспільства.

РОЗДІЛ 2

ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ПОСТМОДЕРНУ

2.1. Постмодерн – як нинішня «об'єктивна» реальність

Культурні парадигми що позначають сутнісні комплекси смислів, які у суспільстві на той чи інший відрізок часу найчастіше вирізняються особливостями які відрізняють їх одне від одного. Представлення такого розподілу закладено на початку людської цивілізації. Тоді було встановлено премодерн, основу якого складали відносини людини і Бога – і антична філософія, і богословська література. Все, що діється з людиною, відбувається по волі Бога. У своїй сутності, «світ незбагнений» [16, с. 7-8]. А через вищезазначене, у свою чергу, висувався головний постулат премодерну про «перевагу» минулого над теперішнім і майбутнім, через фетишизацію історії (під якою розумілися здебільшого міфи) та культ божественного минулого. На зміну премодерну у XVI-му столітті приходять парадигма Модерн, метафізична епоха, влада розуму та раціонального мислення – це все те що «працює за правилами». Одним із основ модерну був Прогресивізм, в окремих випадках радикалізований в яскраво виражений прометеїзм, супроводжувальний стрибком інтересу до відкриття загальних наукових законів розвитку природи й суспільства та їх використання у діяльності людства [17]. Його представників об'єднувала віра у соціальний та науковий прогрес орієнтований на «панування людини над природою», соціальною справедливістю та гуманізмом [44, с. 34]. У цілому подібні наративи домінували протягом кількох століть навіть незважаючи на те, що починаючи з другої половини XIX ст. подібний тип мислення та загальнокультурна парадигма були піддані критиці з боку неокласичної філософії, яка багато в чому і призвела зрештою до виникнення постмодерністського мислення [20, с. 235-246].

Важливо, що модерн – це не один феномен, а безліч різних стилів, тенденцій і течій. Ось чому термін «Модерн» раціонально вживати по відношенню до певного історичного періоду, а не до стилю, відповідно до

понять «Премодерн», «Постмодерн». На початку ХХ століття у старому світі модернізм досягає свого піку. Європейці були переконані, що поступальний розвиток науки і техніки дасть людству виключно всілякі блага. І загалом, ХХ століття за всіма прогнозами мало бути періодом втіленої «соціальної утопії» [11, с. 1-6].

У розгляді питання щодо того «що є Постмодерном» можна зустріти проблему багатоаспектного розуміння вже на етапі поділу дефініції, із-за того що у філософському дискурсі саме поняття «Постмодернізм» використовувалося у значенні «школи думки» як екзонім. Понад те, – це ще й верифіковане поняття, оскільки більшість філософів конвенційно званих Постмодерністами до таких себе не відносили, мали різні, нерідко діаметрально протилежні погляди і в окремих випадках активно конфліктували [18, с. 162-163, 182, 194]. Як приклад, в таких дисциплінах як філологія або палеографія поняття «Постмодернізм» остаточно так і не утвердилось. Пов'язано це з тим, що дослідники мають справу з відносно новим і складним розумінням яке важко піддається вивченню та опису культурним, літературним та мовним семантичним значенням, уявлення про яке постійно продовжують уточнюватись.

Цілком імовірно ознакою закінчення епохи модерну стало його «старіння». Із-за нових відкриттів в природознавстві він перестав відповідати реаліям часу. Якщо в основі картини світу модерну лежала механіка Ньютона, з її універсальними законами, то ХХ століття багато чого визначила теорія відносності Ейнштейна. В науці та філософії утвердився релятивізм – уявлення, що все у світі є відносним [24, с. 546-547]. Філософія постмодерну зазнавала потужного впливу Фрідріха Ніцше та Мартіна Гайдеггера. Так Ніцше «зафіксував смерть Бога», а значить «кінець усієї попередньої моралі» [19, с.987-988]. Виникла певна форма соціального запиту на сутнісну, або взагалі повну переоцінку цінностей, Гайдеггер відмовився від категорії прийнятих модерновою філософією: суб'єкт, об'єкт, матерія, буття. Нарешті жахи першої та другої світових воєн поставили фінальну крапку в епосі

модерну. У вже перші роки постмодерну супроводжувалися найбільш руйнівними конфліктами в людській історії, природа яких показувала, що весь свій науково-технічний потенціал європейські нації можуть і будуть використовувати не на благо самим собі та іншим людям, а на шкоду – створюючи страшні, жахливі знаряддя вбивства інших людей. Кулемети, бомби, танки, гази що отруюють, окопна війна, хтонічні бойові машини, що стирали сотні життів за мить ока. Оскільки розвивається наука, промисловість подібний стан речей повністю йшов у розріз із модерністським уявленням про процеси в основі яких лежала ідея, що «завтра буде краще ніж учора». І через те що ця ідея була знищена, а з нею був знищений і сам модерн.

Постмодерн пов'язується із запереченням та подоланням соціальної організації, властивій суспільству так званої епохи Модерну. Він акцентує розрив з часом Модерну. Термін «епоха Модерну» не має точного зв'язку з конкретним історичним періодом і часто застосовувався для опису різних часових відрізків. Однак, мабуть, найважливішою його особливістю є те, що постмодернізм заперечував ідеї Просвітництва. Просвітництво яке було основоположним світоглядним орієнтиром для людини пізнього модерну в цілому і для людини західноєвропейської цивілізації, зокрема. Просвітництво передбачає звернення до розуму як до єдиного критерію пізнання людини і суспільства. Воно було кінцевою основоположною самоціллю, цінністю яка сама по собі в очах суспільства прагнула до прогресу і проголошувало його вищою істиною [30, с. 135-138]. А з подальшими розвитком цивілізації Просвітництво вже не було такою істиною.

Слід зазначити, що філософії постмодернізму самої по собі не існує. Оскільки він виник саме з радикального сумніву у можливості самої філософії як деякої світоглядно-теоретичної та жанрової сутності. Одним з початкових стадій розвитку, а як наслідок, проявляє одна з основних його ідей – крах метанарративів. Про це пише Жан-Франсуа Леотар у «Ситуації Постмодерну». Він зазначав, що метанартиви це «великі пояснювальні схеми теорії сутнісного». Вони дозволяють пояснити світ у цілому, проте для їх

існування необхідною умовою є визнання об'єктивної істини, що не властиво, а часто прямо суперечить постмодернізму [11, с. 34-41]. Постмодерн став таким станом речей при якому сама можливість великої спланованої сукупності, чи то релігія, чи то ідеологія й подібне до них, заперечується як неможлива й споконвічно приречена сутність. Леотар уявляє, що в нових реаліях знання вже існують й існуватимуть у формі інформаційного продукту. Він прийняв у якості робочої гіпотези те, що з входження суспільства у «епоху, звану постіндустріальною, а культури – в епоху Постмодерну», змінюється статус знання [11, с. 5].

І як наслідок, точніше говорити не про «філософію Постмодерну», а про «ситуацію Постмодерну». Такий стан має онтологічні, гносеологічні, історико-культурні та естетичні параметри. Найбільш характерною особливістю постмодерну є «втрата смислів» із-за «небажання захищати» якусь категорію до смислового дискурсу. Утверджуються соціальний та культурний плюралізм, спростовується існування загальних законів культури, історичного розвитку та проявляється виражений нігілізм до явищ прогресу, з характерним «сумнівом в його корисності та незворотності». «Процвітає» децентралізація, фрагментація, зневіра великим політичним утворенням: державі, партіям на користь локальних політичних утворень.

У міру сублімації тенденцій постмодернізму філософія додавала до себе нові течії, що набули поширення на рубежі XX – XXI століть. Серед них такі напрями сучасної філософії – екзистенціалізм, ірраціоналізм, постструктуралізм, аналітична філософія тощо [24, с. 502-503].

Сучасна філософія відмовилася від домагань статусу науки і перестала транслювати свої постулати як єдино вірні. Прихильники екзистенціалізму стверджували як про відчуженість людини від сил природи чи Бога, так і вказували на принципову неможливість чогось замінити їх, «Бог вмер», а на його місці «лише порожнеча». У свою чергу постструктуралісти розчарувалися у науці та соціальному прогресі й звинувачували своїх попередників у догматизмі. У цій філософії вирішують структури, особливо

мовні, а також постструктуралісти виокремлюють парадокси, які виникають при об'єктивному пізнанні людини. Але, зрозуміло, загалом постмодернізм прогресував і розвивався по-різному протягом XX та XXI століть, трансформуючи і змінюючи наше розуміння й ставлення культури, ідентичності та природи реальності.

Певною мірою це стало уособленням такої тенденції у постмодернізмі як постійне повторне використання старих форм у новому факторі [1, с. 9]. Подібне проглядається в мистецтві періоду Постмодерну. Появі й повсюдному розповсюдженні встановлених традиційних застиглих форм (мотивів, тем) відомих як «кліше». Кліше застосовується у традиційних сюжетах творів мистецтва, у науковій літературі, у розмовній мові. Первісний зміст форми, експресія, паралелі з історичними подіями можуть стертися і не сприйматися при його використанні [29, с. 150].

Таким чином, до теперішнього часу постмодерн – це стан суспільства XXI століття, його парадигмальна сукупність, масового споживання надлишку інформації [38, с. 228–236]. Що перетворюється на загальне цитування та використання готових форм. Отже, епоху постмодерну можна розглядати як відображення інформаційної ери та поширеності масового споживання [40, с. 38]. У цьому контексті культурне виробництво та споживання часто стає залежним від цитування і використання готових форм, форм дедалі більш малих, все більш і більш відчужених. Вони всі наче є частинами чогось початкового, деконструйованого цілого. Через це стан постмодерну відзначається постійною переробкою й рекомбінацією культурних елементів, що призводить до фрагментованої та схожої на бриколаж естетики [32, с. 278-294]. Деконструкція традиційних форм і наративів є центральним аспектом постмодернізму, що кидає виклик поняттю єдиної, стабільної істини або її походження.

У XXI столітті постмодернізм продовжує впливати на різні аспекти життя суспільства, включаючи мистецтво, літературу, філософію й політику. Однак на пізньому етапі постіндустріального суспільства споживання та

медіапростору, основні характеристики його виглядають як аморфні, розмиті й невизначені, визначальні риси здаються розпливчастими, неясними та безформними; населення зводиться до безликої групи споживачів та виборців, сам народ перетворюється на аморфну масу споживачів й клієнтів, на електорат, а інтелігенція взагалі звільнила місце інтелектуалам, які є просто особами розумової праці, тоді як традиційна інтелігенція значною мірою замінена інтелектуалами – особами, зайнятими лише розумовою працею. В мистецтві вкорінюються гібридні, компромісні жанри й стилі, гра, іронія, інверсія. Через радикальні зміни інтелектуали вже втратили ілюзії щодо справедливості, вони не претендують на роль «власників дум». Турботи та погляди постмодернізму асимілювалися з панівною культурою та втратили свою критичну гостроту.

Одним із способів, яким постмодернізм продовжує залишатися актуальним у XXI столітті, є його акцент на різноманітність, плюралізм та політиці ідентичності. Постмодернізм кинув виклик ідеї універсальної, однорідної культури і натомість визнав важливість безлічі точок зору, ідентичностей та досвіду. Це призвело до більшого розуміння та прийняття різних культурних та соціальних виявів, а також акцентуванні на інклюзивність та соціальну справедливість.

Ще один спосіб, яким постмодернізм продовжує залишатися актуальним, – це його критика панівних структур влади. Постмодернізм поставив під сумнів традиційні інститути влади, такі як уряд, ЗМІ й наукові кола, і висвітлив їх упередження й обмеження. Це призвело до більшого скептицизму по відношенню до влади та переорієнтації на «низову» активність та соціальні рухи.

Загалом постмодернізм продовжує формувати та впливати на культурний та інтелектуальний ландшафт XXI століття, хоча його точна форма та вплив можуть продовжувати розвиватися та змінюватися з часом [21, с. 69-73].

2.2. Концептуалізація кризи постмодерну

Тривають дебати про те, чи насправді постмодернізм занепадає, чи він просто еволюціонував і адаптувався до мінливих культурних та інтелектуальних тенденцій. Так, ландшафтний архітектор Томас Тернер стверджує, що зараз ми вже перебуваємо в «Пост-Постмодерній» епосі, коли «занепокоєння» та погляди постмодернізму були асимільовані в основну культуру та втратили свою критичну перевагу, а йому на зміну вже прийшов Мета-модерн як нова над-культурна парадигма. Інші, такі як Анатолій Міценгендлер стверджують, що постмодернізм продовжує впливи на різні аспекти суспільства розпочаті ще в попередні епохи, хоча й у різних формах і контекстах.

Найбільш явно всі суперечності та протиріччя розкриваються у культурному просторі. Хоча постмодернізм мав значний вплив на культуру, ставлячи під сумнів традиційні уявлення про істину, ідентичність, авторитет й значення та запровадивши множинність, фрагментацію, іронію, скептицизм. Його також можна критикувати за негативні наслідки. Адепти ідеології контркультури, такі як Пол Фейерабенд стверджують, що постмодернізм сприяв занепаду об'єктивної істини та моральних цінностей, а також загальному почуттю культурного релятивізму та нігілізму [24, с. 546-547]. Наголошуючи на суб'єктивній природі реальності та складності світу, постмодернізм іноді може викликати у людей відчуття пригніченості та розчарування, що призводить до відстороненості від суспільства та відсутності участі в політичних і соціальних питаннях. Постмодернізм також критикували за те, що він сприяє фрагментації культури й втраті спільної культурної ідентичності. Це скоріше колаж із гіпотез та ідей у яких немає єдиного початку. Теорії не витісняють одна одну, а множаться і розростаються навіть якщо деякі з них суперечать одна одній. Фейерабенд назве це процесом «проліферації» [25, с. 14-15].

Наголошуючи на різноманітності перспектив і відкидаючи універсальні наративи, постмодернізм іноді може призводити до відчуття культурної

атомізації та відсутності спільного відчуття мети та цінностей. Постмодерн піддав деконструкції антиномії якими користувався модерн: суб'єкт та об'єкт, добро і зло, внутрішнє та зовнішнє, чоловіче та жіноче, а також елітарне та масове. Для модерну «добро» завжди переважне ніж «зло», в той же час у постмодерні все відносно. Як наслідок добро та зло суб'єктивні. Тому нам доводиться приймати обидві ці концепції рівнозначними навіть якщо вони суб'єктивно протиставлені одна одній, таким чином руйнуються відносини влади всередині цих пар, які сепарували їх за критерієм істинно/хибно, більше немає простих рішень від простих систем. Ми перейшли до того, що взагалі не піддається ніякої систематизації крах метанаратива в політиці та соціальному житті, повинен був привести до кінця великих ідеологій. Жан Бодріяр писав, що в суспільстві постмодерну такі категорії як клас або етнос розчиняються і з'являється єдина маса [25, с. 154-155].

З тим, як тенденції постмодерну прогресували соціальні процеси замінювалися симулякрами. Зокрема виробничий процес більше не така сутнісна для виробництва і лише виконує функцію регуляції того, що всі повинні мати дисциплінарні межі а, тому значну частину робочого дня багато хто просто симулює[26]. Замість ідеології з'являється культ споживання, людина бере кредит на речі, які у яких їй не має потреби, а потім ходить на роботу, щоб платити відсотки [25, с. 2-6].

Особливістю постмодерну стає культурний мультикультуралізм культури. В якому їх діалектика проявляється в єдиному просторі збагачують один одного, а людина може бути носієм цінностей відразу кількох культур, конвертуючи суспільство Постмодерну в мозаїчне панно яке складається з різноманітних і рівноцінних соціальних відносин, водночас, у той самий час у тому самому місці соціального процесу немає не тільки одного чітко заданого напрями розвитку. Ніхто не знає куди поверне суспільство і тому крім споживання базовою цінністю постає інформація, щодо об'єктивної істини, якщо її немає, то залишається незліченна безліч, варіантів, точок зору та інтерпретацій [41]. Тут готовність заперечувати істину як поняття стикається з

контекстуальною епохою створюючи черговий пласт проблематики, що походить з постмодерну. Адже в періоди премодерну та модерну, так само як і в перші кілька десятиліть Постмодерну, не уся інформація була успадкована наступними поколіннями. Невеликий відсоток усього було відібрано та оброблено, а потім передано. Схоже на те, як відбувається «відбраковка» генів у дикій природі [27, с. 13-18]. Але в нинішньому, відцифрованому світі щосекунди накопичується різноманітна інформація, яка зберігається. Вона ніколи не згасає, завжди є доступною. Чутки про «дрібниці, неправильне тлумачення, наклеп...». Весь цей масив, що зберігається в невідфільтрованому стані, зростає із загрозливою швидкістю. Це лише остаточне закріплення тези, що прогрес ніяк не може бути самоціллю, або ж виступати як певний абстракт «апріорі», що призводить до позитивної тенденції. Оскільки ті елементи наукового прогресу, який сприяє вкоріненню постмодерністського дискурсу (цифрове суспільство), можуть, а швидше за все, будуть сприяти розвитку людських недоліків і вибірково винагороджує розвиток зручної напівправди [28, с. 34-37].

Такий явний здобуток інформації, що призводять до дедалі більш очевидної залежності від неї, що і «провокує» наслідки. А тому, зростаюча залежність від цифрової інфраструктури та взаємопов'язаних систем робить суспільство вразливим для кібератак, витоку даних та збоїв у роботі критично важливих сферах. Швидке поширення неправдивої або оманливої інформації може підірвати довіру до інституцій, поляризувати суспільства та маніпулювати громадською думкою. Інформаційна війна може «втручатися» в життя суспільства, зокрема, демократичні процеси, включаючи вибори, за допомогою таких стратегій і тактик, як кампанії дезінформації, придушення виборців або злом виборчих систем [33, с. 73-80], [38, с. 228-236].

У мистецтві постмодернізму констатується вичерпаність пізнавального дискурсу, який плекав естетику з епохи Відродження. Це суттєво змінило вигляд самого мистецтва. У ньому були розчинені зв'язки «знак - значення», що конституювали витвір мистецтва в його класичному розумінні. Змінилося

символічне наповнення мистецтва. Постмодернізм скасував найважливіші принципи попереднього мистецтва: умовність, стиль і форму, унікальність художнього твору і почав активно утверджувати протилежні принципи так званої зниженої естетики: банальність, буденність, утилітарність і далі вульгарність.

Сутнісним є вплив на постмодерн розмовної мови, у своїй основі вона принципово відмінна від книжково-письмової форми літературної мови. Так, у розмовній мові чітко проводиться логічний принцип, щодо того, що для постмодерністського уявлення характерними є випадкові зв'язки між різними явищами. Окрім того, змінився статус книжкових мовних (зокрема, синтаксичних) одиниць. У художньому тексті епохи Постмодерну їхнє високе стилістичне забарвлення врівноважується за рахунок близького сусідства з розмовними побудовами: стилістичний контраст, що виникає, надає іронічного, а не піднесеного характеру всій розповіді.

Одна з причин краху парадигми Модерну – зловживання «природними характеристиками», проголошуючи прогрес благом і прирівнюючи раціональність та прагнення до об'єктивної істини, висував багатоманітня поглядів і припущень, які слабо піддавалися верифікації, а нерідко були не підтверджувалися емпірично. Ідеологічно постмодернізм, відмовившись від ідеалістичної тенденції, не зміг її нічим замінити, і фактично створив «незакритий отвір» у своєму фундаменті. Критики стверджують, що акцент модернізму на детермінування раціональності та ефективності сприяв розвитку технократичного суспільства, яке відірване від світу природи та від потреб й цінностей різноманітних спільнот. Як результат, саме Постмодерн став часом встановлення найбільш репресивних та тоталітарних режимів.

Постмодерн піддав деконструкції всі ідеї модерну, але потрапив у логічну пастку. Адже якщо не може бути однієї остаточної теорії всього, то й постмодерн не може претендувати на такий статус. Постмодерну доводиться визнати свою відносність і обмеженість щоб випадково не спростувати свої принципи.

Філософ і культуролог Євгеній Световидов, вважає, що вирішення цієї проблеми полягає у скасуванні людством такої категорії, як сенс, а визнання питань «навіщо, для чого» є «безглуздим». За його думкою подолання постмодерну можливе лише в тому випадку, якщо «ми змінимо на фундаментальному (парадигмальному) рівні передумови людської культури [31].

Висновки до розділу

Постмодернізм виник як наступна культурна парадигма у відповідь на крах модерну на початку ХХ століття, є наслідком виродження їх тез і догм. З моменту свого встановлення він розвивався та прогресував різними шляхами протягом ХХ та ХХІ століть.

Коли багатоманітні тенденції постмодернізму почали «вщухати» або трансформуватися, філософія вступила в період диверсифікації, включаючи нові рухи та переглядаючи старі з новими перспективами. На рубежі ХХ та ХХІ століть інтелектуальні течії відреагували на швидкі зміни в науці, техніці, культурі та глобальних взаємозв'язках. Ці нові філософські розробки не повністю замінили постмодернізм, але часто спиралися на його ключові ідеї або суперечили їм.

Окрім постмодернізму, набули популярності різні інші філософські течії. Зокрема, екзистенціалізм, хоч він і був укорінений на початку ХХ століття через таких мислителів, як Жан-Поль Сартр і Мартін Гайдеггер, у своїй сутності відновив інтерес у суспільства, і став цікавим особливо в обговореннях автентичності, свободи та людського становища у все більш фрагментованому світі. Ірраціоналізм, із його скептицизмом, щодо чистого розуму у своїй сутності орієнтований на емоції, інстинкти і підсвідомість, зберігався в деяких постмодерністських і духовних рамках.

Постструктуралізм, який тісно пов'язаний із постмодернізмом і еволюціонував із нього, продовжував заперечувати стабільність розуміння значення, ідентичності та істини, як це видно в роботах Жака Дерріда, Мішеля

Фуко та Жиль Дельоза. З іншого боку, аналітична філософія йшла іншою траєкторією, наголошуючи на логічній ясності, лінгвістичному аналізі та науковій строгості, особливо в англо-американській традиції. Такі мислителі, як Людвіг Вітгенштейн, Бертран Рассел, а нещодавно такі діячі, як Саул Кріпке та Гіларі Патнем, сформували альтернативний до постструктуралізму погляд на проблеми соціуму та культури.

Окрім того, з'явилися нові галузі та міждисциплінарні підходи, такі як феміністична філософія, критична теорія, екологічна етика та філософія розуму, кожна з яких привнесла унікальні проблеми та методології у філософський ландшафт. Разом з тим ці рухи сприяли створенню складного та плюралістичного інтелектуального середовища, яке відображає глобалізовану та все більш цифрову епоху.

Загалом постмодернізм продовжує формуватися та впливати на культурний та інтелектуальний ландшафт ХХІ століття, хоча його точна форма та вплив на суспільство можуть продовжувати розвиватися та змінюватися з часом.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТ СИМУЛЯКРА В ФІЛОСОФІЇ ЖАНА БОДРІЯРА

3.1 Філософія Ж. Бодріяра в постмодерному дискурсі

Специфіка французького постмодернізму полягає у його невизначеності та неоднозначності. Більшість французьких філософів та письменників, на відміну від філософів Великобританії, США, Німеччини, Італії, відмовляються називати себе постмодерністами [13, с. 69-70]. Для французьких філософів кінця XX – початку XXI століття особливо характерний відхід від чіткої класифікації та прив'язки власних творів до конкретного напрямку. Кожен намагається знайти для своєї творчості особливий термін. Іноді використовуються неологізми, які підкреслюють особливість «творчої манери» без фокусування на специфіці літературного процесу: роман-транзит, роман-сценарій, роман-метафора, іронічний роман; роман-джаз, роман залучення, кінороман, роман-калейдоскоп, роман-симфонія тощо [8, с. 28].

Жан Бодріяр увійшов до числа французьких постмодерністів на рубежі шістдесятих та сімдесятих років, в період коли постмодерн остаточно оформився і почав піддаватися самодеконструкції. Наголошуючи на різноманітності перспектив і відкидаючи універсальні наративи, постмодернізм іноді може призводити до відчуття культурної атомізації та відсутності спільного відчуття мети та цінностей. Постмодерн деконструюватиме бінарні опозиції якими користувався модерн: суб'єкт та об'єкт, добро і зло, внутрішнє та зовнішнє, чоловіче та жіноче, а також елітарне та масове. Для модерну дихотомія між «добром» і «злом» часто схиляється на користь добра. Така точка зору виникла з переконання, що універсальні цінності та етичні принципи спрямовують людські дії до уявного більшого блага. Модерністська філософія з її наголосом на прогресі, раціональності та просвітництві загалом підтримувала ідею, що «добро зрештою перемагає зло».

І ця моральна ясність забезпечує основу для функціонування суспільних норм і правових систем, пропонуючи відчуття стабільності та спрямованості.

Водночас, постмодернізм «вводить зміну парадигми», роблячи виклик принципам «бінарного мислення», яке лежить в основі модернізму. Щодо великих наративів та універсальних істин постмодернізм характеризується скептицизмом. Натомість він приймає релятивізм, де значення та цінності розглядаються як випадкові та залежні від контексту. З цієї точки зору такі поняття, як добро і зло, не є фіксованими абсолютами, а є суб'єктивними конструктами, сформованими культурними, історичними та індивідуальними перспективами.

Як наслідок, у контексті постмодерну добро і зло, втрачаючи свої остаточні межі, стають мінливими та підлягають обговоренню, втрачаючи свої остаточні межі. У межах такого релятивізму моральна оцінка є змінною: добро і зло визначаються не об'єктивно, а відповідно до обставин. Отже, ці концепції слід сприймати як еквівалентні, незважаючи на потенційні розбіжності між окремими особами та громадами. Релятивізація моральних цінностей порушує традиційні відносини влади в бінарній парі добра і зла. Без чіткої ієрархії спрощені моральні цінності, репрезентовані модерністськими системами, більше не є життєдайними. У своїй сутності вони не піддаються ніякої систематизації. Крах метанаративів у політиці та соціальному житті, повинен був привести до кінця великих ідеологій. У цьому контенті Жан Бодріяр зазначав, що в суспільстві постмодерну такі категорії як клас або етнос розчиняються і з'являється єдина маса [9, с. 154-155].

Незважаючи на те, що концепція «симулякра» сягає корінням у різні філософські традиції. Ще в епоху античності, зокрема у працях Платона [10, с.225-240] стверджувалося, що матеріальний світ є простим відображенням чи недосконалою копією ідеального царства форм, як вираз ідеальної, досконалої сутності, що стоїть за матеріальною реальністю, а пізнання цих досконалих форм можна отримати за допомогою розуму та інтелекту, що виходить за межі оманливої видимості матеріального світу [37, с. 56-61]. Форми вічні й

незмінні, забезпечуючи стабільний і абсолютний стандарт, за яким можна виміряти мінливий і недосконалий матеріальний світ. Подібне розуміння вплинуло на широкий спектр філософських дискусій про природу реальності, знання та прагнення до істини [11, с. 526-542]. Незважаючи на вищесказане, популяризація концепції симулякрів і набуттям її популярності, можна з достатнім ступенем впевненості, говорити в період постмодерністської філософії, особливо завдяки роботам Жана Бодріяра.

Передумови до застосування та повторного опису поняття «симулякра» у творчості Жана Бодріяра проявляються з початком його активної діяльності і, зокрема, його початкового періоду критики «суспільства споживання», яке на його думку, являє собою ніщо інше як нагромадження, достаток предметів (об'єктів споживання), яке він позначає «найдивовижнішою характерною рисою» сучасного міста. [2, с. 2]. Бодріяр розглядає багатство товарів як штучно створений первинний «пейзаж» достатку. Також він приділяє увагу ілюмінації (рекламні дисплеї та освітлення вітрин магазинів). Те як висвітлюються товари, змушуючи їх блищати, виблискувати та привертати увагу, створює ілюзію, що ці товари не звичайні речі, а бажані фантазії [2, с. 2-3].

Найвідоміша концепція Бодріяра – «симуляція» виникла у 1980-х роках, наприклад у роботі «Simulacra and Simulation» (1981). В ній Бодріяр розглядає споживання, як ланцюгову психологічну реакцію, природа якої несвідома. Споживання предметів більше не пов'язане з їхньою сутністю – йдеться швидше про відчужені знаки предметів, які існують лише у зв'язку. Надлишок предметів споживання вказує на «уявний» достаток, яке філософ протиставляє «справжньому» достатку, що існував, на його думку, при збиральному способі господарювання [2, с. 12-13]. Бодріяр вважає, що суспільство споживання – це суспільство самообману [2, с. 144-146], де неможливі ні справжні почуття, ні культура, і де навіть достаток є наслідком дефіциту, що ретельно маскується і захищається, що має сенс структурного закону виживання сучасного світу [2, с. 13-14]. Таким чином «суспільства споживання» формує поглиблену

маніпулятивну надбудову у вигляді добре організованої «системи речей» [2, с. 9-10].

Відповідно до його поглядів, в умовах цієї системи, властивості речей (товарів) існують лише за умов приписування речам тих чи інших соціальних значень. Тому загальну теорію споживання не можна будувати ні на раціональній корисності речей, ні на потребах [36, с. 211-213]. Споживання, як цілісний соціальний феномен, може пояснити лише теорія соціальних значень, оскільки речі є насамперед соціальними знаками, що вибудовуються у певній ієрархії у процесі класифікації та соціальної диференціації [7, с. 123]. Водночас у самій логіці цієї гри міститься прообраз якоїсь спільної стратегії людських відносин, деякого людського проекту, «modus vivendi» нової технічної ери – справжнього перевороту у всій цивілізації, окремі прояви якого простежуються навіть у повсякденному побуті. Річ (чи то товар, культурний об'єкт тощо), як така нічого не представляє, отже, є міфом: її цінність формується під час соціальних відносин і значень. Тим самим людина стимулює свою поведінкову модель [7, с. 49]. Образ особистості є чинником і активатором й «організатором» його середовища. Простір дано їй як «розподільча структура». І через контроль над простором вона тримає у своїх руках усі варіанти взаємин між речами, створюючи періодизацію та систематизацію, навіть у тих випадках коли здавалося б речі та предмети середовища є «розсіяними елементами», для яких не знайдено впорядковуючих чинників. Соціальна логіка мінливості та класифікації «вибудовує ієрархію речей» та «формує ідеологічний дуалізм речей та потреб». Так само раціонально споживаючий індивід є лише «наївною ідеологічною конструкцією», що відтворює старі релігійні уявлення щодо до прагнення щастя [4, с. 162-163]. Соціальна ідеологія проголошує рівність потреб (тобто рівність всіх індивідів перед споживаними предметами), проте практично виявляється, що ця рівність уявна: система речей створює соціальну диференціацію. Індивіди приписують собі свободу, раціональність та прагнення до щастя, а критерієм цього процесу виступає задоволення

людських потреб. Насправді процес споживання має виключно соціальний характер, його мета – відтворювати систему речей. Таким чином факт існування речей, їх наявності у вигляді факту та придбання конвертується зі значущого в символічне враження, так званий «символічний обмін» [5, с. 8].

Розвиваючи та розкриваючи ці ідеї, пов'язані зі «споживацьким суспільством», Бодріяр пропонує опис системи наслідування, яка є аспектом споживацтва. Він називає це «речизмом» або «системою речей», і це зрештою дає йому привід дослідити складніше поняття «гіперреальності». Водночас, Бодріяр вводить поняття символічного обміну, яке контрастує з традиційними уявленнями про економічний обмін, заснований на вартості та корисності. Символічний обмін руйнує традиційні уявлення про цінності, наголошуючи на реляційних і перформативних аспектах соціальних взаємодій. У цій системі відмінність між означником (формою знака) і означуваним (поняттям, яке воно репрезентує) руйнується, що призводить до плавної та динамічної взаємодії значень. Що важливіше такий обмін передбачає «циркуляцію знаків, символів та значень у системі», де руйнується відмінність між позначником та означуваним. Ця система стирає різницю між реальністю та симуляцією, досягаючи кульмінації в концепції «гіперреальності». Основа гіперреальності – симуляція. Певний (якийсь) загальний відбиток дійсності покликаний повторювати сукупність спільностей без сукупності суті. У межах симулятивної реальності ключовим поняттям виступає симулякр – наслідуючий, вторинний, хибний еквівалент, що імітує знаки, які функціонують як терміни, поняття, феномени або речі з емпіричної дійсності. Саме симулякри виконують роль замінників реальності у структурі дійсності–симуляції.

3.2. Симулякр Ж. Бодріяра як репрезентація нової соціальної реальності

У епіграфі до філософського трактату «Симулякри і симуляція», філософ проголошує, що симулякр – це зовсім не те, що «приховує собою істину», це «істина, що приховує», що її немає. Симулякр, у його розумінні, є істина [1, с. 5]. В самому трактаті джерелом цитати позначено Екклезіаст, хоча насправді в Книзі Екклесіаста таких слів немає і автором цитати є сам Жан Бодріяр.

Традиційно поняття оголошується носієм константного значення, знанням про індивідуальний суб'єкт. На противагу цьому актуалізація значення симулякру здійснюється лише у комунікативних процедурах, тобто «симулякр – це векторне явище, спрямоване у процесі комунікації від адресанта до адресата». За Бодріяром, епоха Постмодернізму – епоха тотальної симуляції. У ситуації постмодерністського суспільства, коли реальність перетворюється на модель, протиставлення між дійсністю і знаками стирається. Усе набуває форми симулякра – репрезентації, яка або відтворює неіснуючий оригінал, або з часом втрачає зв'язок із первинною реальністю, підміняючи її штучною подобою.

Сучасне суспільство, як його описав Бодріяр, замінило реальність і сенс символами та знаками. Згідно з аргументом, представленим Бодріяром весь людський досвід це симуляція реальності. Більше того, ці симулякри не тільки не є відображеннями реальності, вони навіть не можуть бути «оманливими відображеннями». Такі знаки не просто спотворюють реальність – вони взагалі її не представляють і не приховують її, вони приховують той факт, що ніщо з існуючої реальності більше не відповідає нашому поточному розумінню дійсності. З одного боку, відбувається зміна (руйнування за Ж. Бодріяром) традиційної етнології, з іншого боку – простежується процес її переходу в анти-етнологію, яка «вводить псевдо-відмінність, псевдо-первісність, щоб приховати те, що це наш, саме наш світ став первісним на свій манер, тобто, спустошеним розходженням і смертю» [1, с. 27]. Так формується простір, у якому порядок симулякрів охоплює усі сфери, його сила і вплив на людей настільки великі, що здатні тільки розвиватися, змінювати симулякри одного

порядку іншим. Симулякри, як їх тлумачить Бодріяр, – це значення і символізм культури та медіа, які конструюють реальність, що сприймається, завдяки якій розуміння загального існування стає більш певним. Бодріяр вірить, що суспільство стало настільки насичене цими симулякрами, а наше життя настільки насичене нав'язаними суспільством конструкціями, що всякий сенс виявився незначним і нескінченно змінюваним. Поширення симуляцій масується досягаючи точки, коли традиційні уявлення про значення дестабілізувалися, зробивши їх незначними та нескінченно мінливими. Бодріяр назвав цей феномен «прецесією симулякрів». Говорячи про «прецесію симуляції», він швидше має на увазі спосіб, завдяки якому симулякр передує реальності. Початковий образ – це фактичне зображення, копія, яку ще можна назвати достовірним відображенням фундаментальної реальності. На другому етапі образ переходить в стан зложісного відображення реальності, недостовірної копія, яка «маскує та спотворює фундаментальну реальність» і має шкідливий характер. Після того як видозміни перейдуть у якусь критичну масу, образ починає маскувати відсутність фундаментальної реальності, тут знак вдає достовірну копію, тоді як це копія без оригіналу. Символи та образи претендують на репрезентацію чогось реального, коли насправді У цьому контексті символи та зображення відриваються від своїх традиційних значень і стають частиною системи симуляції, де вони лише посиляються на інші знаки в системі. Вони симулюють реальність, а не репрезентують її, і їхні значення генеруються та зберігаються в цій самореферентній системі знаків [3, с. 185]. Ця ідея ставить під сумнів уявлення про репрезентацію як пряме відображення реальності. Натомість Бодріяр припускає, що символи та образи в сучасному суспільстві часто створюють власні реальності, відірвані від будь-якої об'єктивної істини чи оригінального референту. Це стирання межі між репрезентацією та симуляцією є ключовим аспектом його критики гіперреальності та насиченості симулякрами в сучасній культурі. За Бодріяром, образ тут носить «характер чарівництва», де весь сенс штучно зачарований і виявляється відсиланням до алхімічної правди [14, с. 282-294].

На кінцевому відрізку образ переходить до термінальної фази, фази чистої симуляції, де симулякр не має жодного відношення до будь-якої реальності, будучи власним симулякром у чистому вигляді. Тут образ відображає лише інші образи та претендує на свою реальність виключно заради інших подібних претензій. Це режим тотальної еквівалентності, де культурний продукт більше не прагне бути реальним у розумі, тому що досвід споживачів настільки переважно штучний, що навіть претензія на реальність має виражатися в штучних, гіперреальних умовах [1, с. 182-197].

Симулякр – це аспект постмодерністського стану, як його описав Жан Бодріяр у термінах симульованої реальності. У постмодерністському суспільстві люди не можуть відрізнити «реальне» від «нереального». Згідно з аргументом, представленим Бодріяром, постмодерністське суспільство замінило реальні події, явища та форми знаками та символами та відтворило весь людський досвід як симуляцію. Такі знаки не просто спотворюють реальність – вони взагалі її не представляють. Цей процес є набагато радикальнішим, ніж простий обман чи спотворення; це тягне за собою повний відрив знаків від будь-якої основної реальності. Вони не ґрунтуються на реальності і не ховають її, вони приховують той факт, що ніщо з існуючої реальності більше не відповідає нашому поточному розумінню дійсності. Окрім цього, самі знаки набувають постійну дуплікацію, в наслідок якого вони ще більше видозмінюються що веде до заперечення початкового образу, вони не просто репрезентують або спотворюють реальність – вони становлять нову самореференційну сферу, де різниця між реальністю та репрезентацією стирається, і симуляції живуть власним життям, незалежним від будь-якого оригінального джерела чи автентичного досвіду. Це означає, що те, що люди сприймають як реальне, повністю створено взаємодією знаків у системі, яка більше не потребує посилення на реальний світ. Таким чином самі знаки «переходять» зі стану предметів (образів предметів) в порядок дії [12, с.86-95]. Вони знаходять своє місце як симулякрах у рамках симуляції.

Гіперреальність, як концепція, популяризована Жаном Бодріаром, відноситься до стану, за якого відмінність між реальним світом і його репрезентаціями стає розмитою, і стає складно відрізнити реальність від симуляції. У гіперреальному стані симуляції, копії та медіарепазентації набувають значення, яке може перевершити або навіть замінити важливість фактичної реальності, яку вони повинні представляти.

За словами Жана Бодріара, в гіперреальному суспільстві ці симулякри множаться, і люди можуть більше взаємодіяти з репрезентаціями реальності, ніж із самою реальністю у гіперреальності відбувається втрата референційності, що означає, що знаки та символи більше не мають прямого зв'язку з основною реальністю. Натомість вони посиляються на інші знаки та зображення в нескінченному ланцюжку симуляцій, створюючи самореференційну систему.

Бодріар стверджував, що медіа та технології відіграють вирішальну роль у створенні гіперреальності. Постійне бомбардування зображеннями, рекламою та медіарепазентаціями сприяє створенню світу, де імітація часто бере гору над реальністю і тому у гіперреальному середовищі люди можуть втратити чутливість до різниці між реальністю та симуляцією. Постійний вплив опосередкованих образів може призвести до відчуття відстороненості від реального світу, і люди можуть стати більш сприйнятливими до уявлень, представлених медіа та технологіями.

Гіперреальність є невід'ємною складовою культури споживання, у межах якої не лише матеріальні об'єкти, але й досвіди трансформуються на знаки, що символізують статус, соціальну ідентичність та індивідуальні бажання. У цьому контексті процес споживання не обмежується задоволенням потреб, а виступає механізмом створення штучного середовища, де уявне переважає над реальним, а символічне – над функціональним [14, с. 290].

Бодріар часто використовував приклади зі світу розваг, такі як тематичні парки, наприклад Діснейленд, як ілюстрації гіперреальності. Ці простори ретельно сконструйовані для імітування реальності, але насправді відірвані від

реального світу. Аналогічно Бодріяр досліджував вплив засобів масової інформації на формування суспільного сприйняття подій, зокрема війни в Перській затоці, розглядаючи їх як приклади гіперреального досвіду, в якому медіа не просто відображають реальність, а створюють її симульований образ [6].

Концепція гіперреальності мала вплив на культурологічні дослідження, теорію медіа та філософію, спонукаючи дискусії про природу реальності, репрезентацію та вплив насиченості медіа на сучасне суспільство [15, с. 62]. У той час, як деякі вчені знаходять цінність в ідеях Бодріяра, інші критикують його ідеї за надто песимістичність та складність для практичного застосування. У гіперреальності, за Жаном Бодріаром, втрачається зв'язок між реальними об'єктами та їхніми знаками: якщо реальність ще здатна продукувати зміст, то гіперреальність функціонує виключно як симуляція. Потужний потік інформації, створюючи надлишок знаків і симулякрів, не просто відображає дійсність, а витісняє її, породжуючи штучну реальність, яка підміняє собою автентичне буття. Факт існування соціуму в умовах гіперреальності – свого роду данина глобалізації та епосі постмодерну. Ідею про те, що суспільство існує в царині гіперреальності, справді можна розглядати, як наслідок глобалізації та епохи Постмодерну. Глобалізація сприяла швидкому поширенню образів, символів і культурних наративів через кордони, сприяючи насиченню симулякрами та стиранню відмінностей між реальністю та симуляцією.

У постмодерністському контексті відбувається зміна способів сприйняття та розуміння реальності. Заміна або накладення гіперреальності на реальність відображає стадію, коли традиційні концепції істини, адекватності та реальності більше не розглядаються, як онтологічно обґрунтовані, а радше як символічні явища. На цю зміну впливає плинність і множинність значень, властивих постмодерній думці, де інтерпретації та репрезентації постійно змінюються.

На переломі епох, від модерну до постмодерну, означає трансформацію в колективній свідомості щодо природи реальності та істини. Домінування гіперреальності вказує на культурний момент, коли різниця між реальним і симульованим стає все більш розмитою, що призводить до символічного розуміння явищ, які колись вважалися основоположними та об'єктивними.

Цей підхід акцентує увагу на складності існування в умовах сучасного світу, де межі між реальним і симульованим постійно переосмислюються, а символічні репрезентації нерідко набувають значущості, що дорівнює або навіть перевищує значущість реальних об'єктів, на які вони вказують. Це спонукає нас замислитися над тим, як ми орієнтуємось у сенсі, ідентичності та істині в епоху, що характеризується приматом гіперреальності та плинністю символічних явищ. Процес підміни або накладання гіперреальності на реальність свідчить про етап заломлення епохи Модерну і Постмодерну у свідомості людей, підміни понять «реальності» і характеризує ситуацію, коли феномени істини, адекватності, реальності перестають сприйматися як онтологічно фундовані і сприймаються як феномен символ.

Висновки до розділу

На початку своєї інтелектуальної діяльності Жан Бодріяр перебував під впливом радикально лівих ідей, що, ймовірно, зумовило характер його ранніх праць, у яких він аналізував соціальні явища крізь призму критичного осмислення дійсності, такий початок ймовірно став фактором, що призвів до того, що у своїх перших роботах він інтерпретував факти навколишнього світу.

У праці «Симулякри та симуляція» Жан Бодріяр розробляє концепцію симулякрів – образів і уявлень, які з часом набувають статусу самостійної реальності. Цей процес спричиняє виникнення феномена гіперреальності, у межах якого стирається різниця між реальним і його симульованими відображеннями. Бодріяр показує, що в умовах сучасного суспільства саме репрезентації починають визначати наше сприйняття реальності, формуючи

світ, у якому панують симуляції. Таким чином, його теорія пропонує глибоке аналітичне підґрунтя для осмислення механізмів репрезентації в постмодерному соціокультурному просторі.

Всупереч поширеній думці, що суспільство при постмодернізмі не набуває якогось виняткового ступеня атомізації поширюється індивідуалізм, який не атомізує соціум. Але насправді на місце старих форм колективної організації він ставить нові форми. На зміну старим формам, таким як громада, рід, сім'я, церковна спільнота підміняє новими формами такими як колектив глядачів, колектив споживачів, громадянське суспільство, корпоративне суспільство тощо. Таким чином у рамках парадигми постмодерну індивідуалізм – це стійка поведінкова модель, спрямована поза межами панівної соціокультурної моделі.

Гіперреальність, як концепція, популяризована Жаном Бодріаром, відноситься до стану, за якого відмінність між реальним світом і його репрезентаціями стає розмитою, і стає складно відрізнити реальність від симуляції. У гіперреальному стані симуляції, копії та медіарепрезентації набувають значення, яке може перевершити або навіть замінити важливість фактичної реальності, яку вони повинні представляти.

ВИСНОВКИ

Подібне філософське дослідження вимагає ґрунтовного вивчення природи та функції симулякрів і симуляції в рамках постмодерністської думки, поглибленого розуміння ідентичності, сенсу й досвіду в епоху гіперреальності – де межі між реальним і симульованим стають все більш пористими, і де побудова «я» та суспільства невіддільна від символів сукупність яких складає «каркас» архітектури людського існування.

1. У роботі досліджено історико-філософські передумови формування концепції симулякра, показано, історико-філософський контекст в якому було сформоване уявлення Бодрієра про соціум і світ. Постмодернізм виник як наступна культурна парадигма у відповідь на крах модерну на початку XX століття, наслідком виродження їх тез і догм. З моменту свого встановлення він розвивався та прогресував різними шляхами протягом XX та XXI століть. Відбулося «розширення» охоплення постмодерної теорії: постмодернізм розвивався та розширювався як теоретична основа в різних галузях знань, включаючи філософію, літературу, мистецтво, архітектуру та культурологію оскільки постмодерні теорії вплинули не тільки на розвиток нових галузей дослідження; постмодернізм мав значний вплив на масову культуру та медіа, зокрема, він розвинувся у формі постмодерної літератури, музики, кіно та телебачення.
2. Виявлено теоретичні основи симулякрів як втілення постмодерністських тенденцій у сучасному суспільстві. Дослідження спирається на працях Жана Бодрієра, водночас, залучаються праці таких мислителів, як Ліотар, Фуко та Дельоз. Постмодернізм вплинув на розвиток глобалізації та мультикультуралізму, наголошуючи на важливості різноманітності, плюралізму та гібридності. Проте важливо

зазначити, що в той же час вплив постмодернізму на глобалізацію та мультикультуралізм не позбавлений критики. Показано, що в основі постмодернізму є релятивізм та скептицизм, підривають моральні та культурні цінності, що призводить до втрати спільного значення та соціальної згуртованості. Останнє ставало дедалі помітнішим по мірі того як постмодернізм робив виклик традиційній концепції національної ідентичності та підкреслював важливість культурного обміну та діалогу між різними групами. Постмодерн піддав деконструкції всі ідеї модерну, але у міру того як його тенденції висловлюючись все більш яскраво, набуваючи все більш тісно і абсурдну форму заводить його в те саме «патове» положення, що і премодерн і модерн до нього. У своєму радикальному відході від усталених наративів та значень постмодернізм висунув поняття відсутності наративу, припускаючи остаточне їх використання, яке не залишає місця для замісних рамок або всеосяжних метанаративів. Ця «погоня за відсутнім» смислом в оповіданнях створює вакуум, порожнечу, в якій сенс намагається знайти тверду основу ґрунт, а сама відсутність стає парадоксальним центральним елементом. Бодріяр повністю відмовився від попередніх наративів та смислів, він вважав що, вони себе повністю використали. А будь-яке уявлення про можливість подолання заміщення та чи регенези нинішнього стану в постмодерні складно назвати однозначно вірними. Оскільки, вони не можуть спиратися на емпіричні достовірні та верифіковані дані, в основному через їхню, як правило, відсутність. У переважній більшості представлено методи і принципи, які ще ніколи не застосовувалися людської історії. Аналіз творчості Жана Бодріяра в контексті філософії і культури постмодернізму призвів до висновку про значну зміну його поглядів впродовж всієї творчості, відображаючи зміни в

суспільстві, культурі та технологіях. Таким чином, у постмодернізмі симулякр не є копією реального, а стає квазі-істиною у своєму власному праві. Це знаменує собою фундаментальний зрушення у способі побудови та розуміння знання, ідентичності та досвіду.

3. Проаналізовано інтерпретацію симулякрів в концепції Ж. Бодрієра, розкрито його філософські погляди. Характеризуючи процес його творчого становлення слід зазначити, що його інтелектуальний шлях розпочався під впливом марксизму та структуралізму. Його ранні роботи, такі як «Система речей» і «Суспільство споживання», зосереджені на проблематиці споживання як ланцюгової психологічної реакції, природа якої несвідома, знаки як наслідуючий, хибний еквівалент відіграють роль термінів, понять, феноменів і речей з емпіричної дійсності у рамках «дійсності–симуляції». Він критикував поширення зображень, медіа та гіперреальності, припускаючи, що ці симуляції маскують відсутність справжньої реальності, що призводить до «гіперреального» стану, в якому відмінності між реальним і нереальним стираються. У філософії Жана Бодрієра концепція симулякрів відіграє центральну й визначну роль, особливий вплив вона має у сфері культури. Він стверджує, що симуляція стосується процесу, за допомогою якого відбувається представлення реальності. А тому, симулякри «стають більш реальними» й «впливовими», ніж сама реальність. Це призводить до того, що він називає «гіперреальністю», відмінності між реальним і змодельованим розмиттям де змодельовані версії часто мають «перевагу». Застосовуючи це поняття до соціальних виявів, Бодрієр стверджував, що сучасні концепти часто функціонують як симулякри. Вистава, оформлення сцени, враження від глядачів і навіть самі артисти – усе це можна розглядати як сконструйовані

симуляції, які створюють захоплюючий, гіперреальний досвід. Бодріяр, виокремлював роль медіа в посиленні концептів симулякрів. За допомогою засобів масової інформації, таких як прямі трансляції, записи та рекламні матеріали, концептний досвід поширюється та споживається як гіперреальне видовище, часто відокремлене від свого початкового контексту. У цілому, в термінології Бодрієра симулякри – це не просто копії реальних речей, а репрезентації, що стали незалежними та відірваними від будь-якої первісної реальності.

4. Визначено характер впливу симулякрів на сучасній виміри соціального буття. Симулякри фундаментально змінюють сучасний соціальний простір, перетворюючи його на сферу гіперреальності, де символи та образи мають більший вплив, ніж матеріальні реалії. Вони являють не лише матеріальні об'єкти, а й соціальні ритуали, маркери ідентичності, які сприяють створенню сенсу в сучасній культурі. Отже, симулякр робить виклик традиційним уявленням про реальність і автентичність. Він пропонує нам поставити під сумнів природу людського досвіду у світі, насиченому симуляціями, де межа між тим, що є реальним, і тим, що сконструйовано, стають дедалі нечіткими. Концепція симулякрів, розроблена Жаном Бодрієром, відіграє важливу роль у формуванні сучасного соціального простору, особливо в цифрову та постмодерністську епоху. Нині категорії сенсу створюють шляхом реплікації, часто ціною автентичності, критичного мислення та справжнього людського зв'язку. Однак у цих рамках також лежить потенціал для нових форм творчості, ідентичності та взаємодії.

На завершення можна сказати, що завдяки виконанню вищевказаних завдань, проведеному аналізу та збору даних можна з деяким ступенем

достовірності стверджувати, гіпотеза що в сучасному суспільстві симулякри та симуляції дедалі більше формують соціальне середовище, що призводить до спотворення соціального процесу, гіперреальності, де традиційні уявлення про і в результаті індивіди з яких складаються суспільства взаємодіють з реальністю через кулі сконструйованих значень, а не через прямий досвід, є правдоподібною.

Список використаної літератури

1. Жан Бодріяр. Симулякри і симуляція. Пер. Володимир Ховхун. К.: «ОСНОВИ» 2004. 118 с.
2. Жан Бодріяр. Суспільство споживання. Пер. Н. О. Зінченко Львів: «ГІЛЄЯ» 2020. 1929 с.
3. Історія філософії. Енциклопедія К.: «Мир енциклопедий», 2002. 1376 с.
4. Жан Бодріяр. В тіні мовчазної більшості, чи Кінець соціального. Пер. Тараса Матіїва Paris: Denoel. 1982.
5. Бурмістров С. Л. Філософська компаративістика та історія філософії. ХОРА Журнал сучасної зарубіжної філософії та філософської компаративістики. № 2. 2009.
6. Baudrillard J. The Gulf War Did Not Take Place. Sydney: Power Publications, 2012.
7. Жан Бодріяр. Система речей. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля 2000. 213 с.
8. А. В. Дьяков. Який сенс філософові вірити у реальність? : Розмова з Джеррі Култером. ХОРА Журнал сучасної зарубіжної філософії та філософської компаративістики. № 2. 2009.
9. Жиль Дельз Платон і симулякр. Іntenційність і текстуальність. Філософська думка Франції ХХ століття. Дніпро: Ad Marginem Press, Гараж, 2012. 560 с.
10. «Chapter 28: Form» of The Great Ideas: A Syntopicon of Great Books of the Western World (Vol. II). Encyclopædia Britannica. 1952. 1372 p.
11. Жан-Франсуа Ліотар. Стан постмодерну Полтава: Алетея 2001. 161с.
12. Бойко О. Процеси симуляції та роль симулякрів у сучасному житті. Філософські обрії №22. 2009. С. 255.
13. Echenoz J. Grand explorateur du roman. L'Orient Littéraire, 2013. URL: http://www.lorientlitteraire.com/article_3id=402 (date d'accès: 15.04.21).

14. Gontard M. Le postmodernisme en France: definition, criteres, periodisation. Le temps des lettres: quelles périodisations pour l'histoire de la littérature française du XXeme siecle? Rennes, 2001. 338 p.
15. Rowlinson J. Michel Houellebecq: The Impossibility of Being an Island. Paroles gelees. 2009. P. 57–72.
16. Рудольф Панвіц. Die Krisis Der Europaeischen Kultur. Nürnberg : H. Carl, 1917. 280 с.
17. Scruton, Roger; Dooley, Mark. Conversations with Roger Scruton. London and New York: Bloomsbury Publishing. 18, 35. 2016.
18. Roger Vernon Scruton, Arguments for Conservatism London: Cortina Raffaello. 2006.
19. Смерть Бога: Архівна копія від 7 січня 2014 року на Wayback Machine Історія філософії. Енциклопедія, 2002. 1376 с.
20. Гисем А.В., Мартинюк А.А. Всесвіная історія: підручник для 9-го кл. Харків: «Ранок», 2017.
21. Людина та сучасна цивілізація. зб. статей. Сімферополь: «Доля», 2008. 140 с.
22. Мишель Фуко. Наглядати і карати: Народження в'язниці. К.: «Основи», 1998.
23. Бурмистров С. Л. Философская компаративистика и история философии. ХОРА. Журнал современной зарубежной философии и философской компаративистики. 2009. № 2.
24. Фейєрабенд, Пол Карл // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с. 1000 екз.
25. Жан Бодрийяр. «Общество потребления». Пер. з фран. : Е. А. Самарская «АСТ» 2020. 330 с.
26. American Institute for Economic Research (AIER): Stephen Davies. «What's Good and Bad about Automation» . December 7, 2019

27. Річард Докінз. «Егоїстичний ген» Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля» 2000. 613 с.
28. Хідео Кодзіма. «Metal Gear Solid 2 design document». Архівна копія від 11 липня 2015 року на yumpu.com Konami Computer Entertainment Japan, 2002. 38 с.
29. Бархударов Степан Григорович. Мова і мовлення як об'єкти комплексного філологічного дослідження: міжвузівський тематичний збірник. КДУ, 1980. 171 с.
30. Кант І. Відповідь на питання: що таке просвітництво? Київ: «Всесвіт». 1989. № 4.
31. Євгеній Світловідов ефір на радіо Mad FM від 10 вер. 2017р.
32. Jacques Derrida, *Writing and Difference*, trans. Alan Bass. London: Routledge. 2009. 362 с.
33. Вепринцев В. Б., Манойло А. В., Петренко А. И., Фролов Д. Б. «Операции информационно-психологической войны: краткий энциклопедический словарь-справочник». 2-е изд., стереотип. И.: «Горячая линия», 2011. 495 с. 300 экз.
34. Метамодерн – новый способ смотреть на мир. Newtonew media o. Архів оригіналу за 19 квітня 2019. Процитовано 19 квітня 2023.
35. Брейнлі. Д. Jean Baudrillard: Deconstructing Reality and Simulacra in Literature
URL: [https://brainly.com/topic/english/jean-baudrillard?utm_source :](https://brainly.com/topic/english/jean-baudrillard?utm_source=:) [арх. 04.09.24]
36. Купрій Т.Г. Сучасна мода як соціально-філософський феномен. Київські філософські студії-2020. Матеріали наукової конференції (м. Київ, 21 травня 2020 р.): тези доповідей за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 573 с.

37. Мартич Р.В. Концепція живого у філософії Платона і Арістотеля: світоглядно-освітологічний аспект. Р.В. Мартич. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. К., 2015. № 3 136 с.
38. Тимофєєва, Г. В. Філософсько-методологічні підходи до дослідження інформації в контексті змін суспільних парадигм (індустріальне/постіндустріальне суспільство). Культурологічний альманах, 2023, № 3. 373 с.
39. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії. 2020. Вип. 29. С. 90–97
40. Lomachinska I. Value orientations of information culture as a key factor of society information security. Схід. 2018. №5 (157). Р. 34–38
41. Prudnikova O., Kuznietsov O. Security at information culture: Wouldn't we lose humanity Philosophy and Cosmology. 2018. Volume 21. Р. 107–115
42. Toffler A. Power Shift: Knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21 century. New York: Bantam Books, 1990. 649 p.
43. Rorty Richard. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton: Princeton University Press, 1979. 401 p.
44. Мироненко О. М. Кант Іммануїл. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.3. С. 34-35.
45. Антропологічні виклики сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Сімферополь: Частка, 2008. 96 с.
46. КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2024: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024. – 282 с.